

BASINDAN MEDYAYA GEÇİŞ

Aslı YAPAR GÖNENÇ*

Le passage de la presse au médias

Dans cet article on parle du processus du passage de la presse au médias. Tout d'abord on examine ce phénomène historiquement. On insiste sur l'importance des moyens de communication et on parle de la censure.

Mots clés: Moyens de communication, histoire de la presse, censure.

.....

İnsanların haberleşme gereksinimi geçmişten günümüze süre gelen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alanda günümüzde teknolojik açıdan büyük gelişmeler kaydetmiş olsa da haberleşmenin temelinde her zaman aynı güdü yer almaktadır: İnsanların çevrelerinde olup bitene karşı duydukları merak.

Nitekim bu merak, kitle iletişim araçlarının kendini hergün yenilemesi ve geliştirmesi için bir dürtü olmuş ve günümüzde yazılı basın,

* Yard. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü

işitsel basın, görsel basın derken internet aracılığıyla interaktif basına kadar ulaşmamızda en etkin neden olmuştur.

Ancak en eski kitle iletişim araçlarından olan yazılı basının ülkemize geç gelmiş olması kültürel açıdan bir çok eksikliği beraberinde getirmiştir. Günümüzde basın alanında her türlü teknolojik yeniliği yakalamış olsak da, gazete okuma oranı bakımından batı ülkeleriyle aramızdaki farkı kapatabilmiş sayılmayız.

İlk gazete Takvim-i Vakayi'nin yayınlanışının üzerinden yaklaşık iki yüzyıl gibi bir süre geçmiş bulunmasına karşın okurların gazetelere gösterdikleri ilginin ne kadar az olduğu hepimizce bilinmektedir.

Ülkemize basının geç girişinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenlerin başında "Ekonomik nedenlerle kasıtlı olarak engellenmesi, el yazması kitapların o dönemde çok pahalıya satılması ve matbaanın gelişiyile bu gelirin engellenecek olması, her türlü kitabın basılabilmek olanağının ortaya çıkması, din öğesinin de tartışılabilceği korkusuyla din adamlarının oynadığı olumsuz rol, İmparatorluğa getirilecek olası olumlu ya da olumsuz eleştirilerin aydınlar tarafından matbaa sayesinde çok kolay yayılabileceği korkusu" yer almaktadır. (Yücedoğan, 1998:20)

Gerçekte de basının kamuoyu oluşturma ve kitleleri yönlendirme gücü göz önünde bulundurulduğunda Osmanlı İmparatorluğu'nun basın denilen olgudan çekinmesi oldukça doğaldır.

Bununla birlikte elbette Osmanlı Dönemi'nde de yayınlanan gazeteler bulunmaktadır. Ancak bu dönemde yayınlanan gazetelerin çoğu

yabancı destekli olup yabancı dilde yayımlanmıştır. Bu yayınların bir çoğunda özellikle Fransızca kullanıldığı görülmektedir.

“İslam dışı gruplarla Balkanlar’daki Slav gruplarının açtıkları basımevlerinden, ancak uzun yıllar sonra İstanbul’da ilk Türk basımevinin kurulması, ülkede Türk gazete yayıncılığının başlatılmasına yeterli olmamıştır. Bu nedenle Osmanlı, önce Fransızca, daha sonra da İngilizce ve azınlık dillerinde yayımlanan gazetelerle tanışmıştır. Böylece Türkçe gazete, ilk basımeviden, yaklaşık 100 yıl gecikerek gelmiştir”. (Girgin, 2001:9-10)

Osmanlı döneminde yayımlanan gazeteler üzerinde sıkı bir denetim uygulanmıştır. Sansür bu dönemde basının en büyük sorunlarından biri olmuştur. Bununla birlikte Milli mücadele döneminde basının taraf tutmaktan çekinmediği görülmüştür. Bu dönemde bir çok gazete kapatılmasına karşın basın Anadolu’da örgütlenmeyi sürdürmüştür. Cumhuriyet döneminde Atatürk İnkılapları’nın perçinlenmesinde yine basının işlevi ve önemi büyük olmuştur. Bu dönemde yerel basına önemli görevler düşmüştür.

“Ankara’nın Hakimiyet-i Milliye ile Yenigün gazeteleri diğer Kemalist basının yönlendiricileri olmuşlardır. Yeni Adana, Açıksöz (Kastamonu), Sebilürreşat (Ankara), Babalık (Konya), İstikbal (Trabzon), Işık (Giresin), Albayrak (Erzurum), milli mücadele basının başlıcalarını oluşturdu. İstanbul’da Peyam-ı Sabah, Alemdar, İstanbul dışındaki bütün basın Ankara’yı destekliyordu.” (Koloğlu, 1992:63)

Cumhuriyet dönemine geçişle birlikte basın özgürlüğüne kavuşmuştur. Bununla birlikte basın, iktidarların denetlemek ve yönlendirmek istedikleri bir alan olmayı sürdürmüştür. Gerek tek parti döneminde gerek demokrat partinin siyasal yaşamda yer almasından sonra basın üzerindeki denetimler ve baskılar daha da artmıştır.

“Muhalifliği döneminde “özgür basın” sloganları atan DP, iktidara geldikten sonra ise, 1956 yılında basına karşı yeni sansür uygulamalarına girişecektir. Bu da, CHP’nin 1945-1950 arasındaki basına karşı tutumunun, 1950-1960 arasında DP tarafından da aynı politik yaklaşımla uygulandığını göstermektedir. Basın yine politik ve siyasi çıkarlar için ‘dönemsel’ haklar elde etmiş ve bu haklar başka bir dönemde elinden alınmıştır. Muhalefetin basına karşı özgürlükçü yaklaşımı, sadece ve sadece iktidar olana kadar sürmüştür, sıra yeni muhalefetin iktidar yolunda basını kullanmasına gelmiştir. Basın yine ‘araçtır.’” (Topuz, 1996:56)

Görüldüğü gibi basın her dönemde baskı altına alınmaya ve etki altında bırakılmaya çalışılmıştır.

Çok partili dönemle birlikte, devlet desteğiyle yayınlarını sürdüren basın, özel sermayeye kapılarını açmıştır. Böylece basın kuruluşlarından büyük medya kuruluşlarına, gazeteci patronlarından meslekle ilgisi olmayan büyük medya patronlarına geçiş süreci de başlamıştır.

Artık basın çalışanları yalnızca hükümet baskı ve sınırlamalarıyla değil, patron baskısı ve sınırlamalarıyla da karşı karşıya kalmıştır. Büyük sermayenin basın alanına girmesi iktidar-sermaye grubu-basın patronları arasındaki dengeyi değiştirmiştir. Basın kuruluşları bilgilendirme işlevinin yanı sıra, patronlarının çıkarlarını koruma işlevini de üstlenmişlerdir. Demokratik toplumlarda dördüncü güç olarak kabul edilen basın, bir propaganda ve yönlendirme aracı olarak, medya patronlarının çıkarları ve istekleri doğrultusunda kullanılmaya başlanmıştır.

1980 askeri darbesinden sonra basın alanında liberalleşme ve sermayenin basın alanına yaptığı yatırımlar daha da artmış, yazılı basının yanı sıra televizyonların da tekelden çıkıp özelleşmesiyle birlikte medya kartelleri ya da holdingleri oluşmaya başlamıştır. Böylece devlet tekelden kurtulan basın, bu kez medya kartellerinin tekeline girmiştir.

Medya ve iş dünyasının iç içe girmesiyle ortaya çıkan bu yeni yapı basın alanında tekelleşme ve gruplaşma sorunsalını gündeme getirmiştir.

Bu medya holdingleri ve sahip oldukları diğer kuruluşlar 'Medya Eleştirisi ya da Hermes'i Sorgulamak' adlı yapıtta şöyle yer almaktadır:

"DOĞAN GRUBU: Milliyet, Hürriyet, Meydan, Posta, Spor, Fanatik, Pazar Postası, Kanal D, Tempo, Ekonomist, Capital, Radikal, Ekonomik Forum, Son Çağrı, Atlas, vs.

Milliyet Dergiler: Kim, Form Sante, Maison Française, Bebek, Negatif, Hey Girl, Country Home, Options, Çocuğum ve Ben, Milliyet Kardeş, Fenomen, Paramatik ve 10 tane çocuk dergisi.

Hürriyet Dergiler: Tempo, Ekonomist, Auto Show, Hafta Sonu, Amica, Elele, Klips, Blue Jean, Capital, Atlas, Art Decor, Focus, Naturel, Lezzet, House, Life, Gösteri.

Diğer Medya Kuruluşları: Yay-Sat Dağıtım Şirketi, Hürriyet Haber Ajansı, Hürriyet TV, Milliyet Haber Ajansı, Hür FM, Radyo Kültür, Hür Basın Yayın, Hürriyet Ofset.

Bankalar: Alternatif Bank, Dışbank.

Diğer Kuruluşlar: Doğan Holding, Doğan Otomobilcilik, Milta, Yaratım Sağlık, MilPA, AD Yayıncılık, Ray Sigorta, Ticaret Sigorta, Otokar, Hür İthalat, Hür-Ok, Pen Turizm, Coats İplik Sanayi

Doğan Grubuyla Kanal D'ye ortak olan Doğan Şirketler Topluluğu'na bağlı şirketler: Doğu Holding, Garanti Bankası, Birleşik Türk Körfez Bank, United Garanti Bank, Garanti Leasing, AGF Garanti Sigorta, Garanti Menkul Kıymetler, Ana Yatırım, Docfinans, Doğu İnşaat, Doğu Yapı Sanayi, Teknik Mühendislik ve Müşavirlik, Ayson Sondaj, Antur Turizm, ana Turizm, Datmar Turizm, Doğu Hava Taşımacılığı, Filiz Gıda Sanayi ve Ticaret, Filiz Değirmencilik, Genoto İmalat ve Sanayi, Done Dondurulmuş Gıda, Genoto General Otomotiv Pazarlama, Abela-Doğu Servis ve İkram, Doğu Nakliyat, Peral Alışveriş Merkezi, Doğu S.A Cenevre, Doğu International Londra.

SABAH GRUBU: Sabah, Yeni Yüzyıl, Takvim, Bugün, Yeni Asır, Taraf, Fotomaç, atv, Satel, Medya TV, Aktüel, Birleşik Basın Dağıtım, Bugün Yayıncılık, Medya Basın Servisleri, Bir Numara Yayıncılık, Burda, Cosmopolitan, Esquire, Fast Break, Oto Haber, Out Door, PS Magazine, Power, Para, She and He, Sinema, Top Sante, Gelin, Sofra, Bebeğim, Vizyon, Şamdan, Ulusal TV.

Diğer Kuruluşlar: Centron AŞ, Secura Card.”(Arhan, Demirer, Hozatlı, Orhangazi, Özbudun, 1998:76-77)

Yukarıda iki gruptan örneğini vermiş olduğumuz tablo, adı geçen kimi kuruluşların kapanmış olmasına karşın, tüm karmaşıklığıyla etkinliğini günümüzde de sürdürmektedir.

Teknolojik açıdan büyük ilerleme kaydeden Türk medyası yapısındaki bu karmaşa nedeniyle giderek güvenilirliğini yitirmektedir. Bu da medya alanında bir çok sorunun ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Grupların elinde toplanan medya kuruluşları bir anlamda haber akışının tek yönlü olmasını, yani çeşitli fikir ve görüşlerin çok yönlü bir biçimde duyurulmasını engellemektedir.

Sonuç olarak, günümüzde gazeteciler artık gerçeği yansıtmak ve toplumu aydınlatmak işlevlerinden uzaklaşmışlardır. “Şimdi parayı veren kendi gerçeğini yaratıyor; kendi gerçeğini herkesin gerçeği gibi ortaya sürüyor. (Olağanüstü Hallerde Yerel Gazetecilik ve Yerel Basın, 1997:69)

Artık günümüzde sermayenin medya alanına yatırımı ulusal düzeylerde kalmayıp uluslararası düzeye ulaşmıştır. Büyük sermaye grupları küresel medya ortaklıkları kurmaktadır.

Ancak şu bir gerçektir ki, yapısı nasıl olursa olsun, geçmişten günümüze medyanın gücü ve kamuoyu oluşumundaki etkisi hiçbir zaman değişmemiştir ve giderek etkin bir biçimde varlığını sürdürmektedir.

Kaynakça:

- ARHAN Faruk, DEMİRER Temel, HOZATLI Umur, ORHANGAZI Özgür, ÖZBUDUN Sibel (1998), Medya Eleştirisi ya da Hermes'i Sorgulamak, Öteki Yayınevi, Ankara.
- GİRGİN Atilla (2001), Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik, İnkılap Yayınevi, İstanbul.
- İNÜĞÜR Nuri (1992), Türk Basın Tarihi, Der Yayınları, İstanbul.
- KOLOĞLU Orhan (1992), Türkiye'de Basın, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Olağanüstü Hallerde Yerel Gazetecilik ve Yerel Basın (1997), Yerel Basın Eğitim Seminerleri Dizisi:2, 14 Kasım 1997, Diyarbakır.
- TOPUZ Hıfzı (1996), Türk Basın Tarihi, Gerçek Yayınları, İstanbul.
- YÜCEDOĞAN Gülelda (1998), Türkiye'de ve Fransa'da Gazeteci Kimliği Sorunu, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul.